

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
1. Kollegstunde (20. September 2018)
Die Spätantike als Epoche des Neubeginns

Texte: 1. Nemes. *ecl.* 3
2. Verg. *ecl.* 6

Text 1: Nemes. *ecl.* 3 (Ed.: H. J. Williams, Leiden 1986)

Nyctilus atque Micon nec non et pulcher Amyntas
torrentem patula vitabant ilice solem,
cum Pan venatu fessus recubare sub ulmo
coeperat et somno laxatus sumere vires;
quem super ex tereti pendebat fistula ramo. 5
hanc pueri, tamquam praedam pro carmine possent
sumere fasque esset calamos tractare deorum,
invadunt furto; sed nec resonare canorem
fistula quem suerat nec vult contexere carmen,
sed pro carminibus male dissona sibila reddit, 10
cum Pan excussus sonitu stridentis avenae
iamque videns: "pueri, si carmina poscitis" inquit,
"ipse canam: nulli fas est inflare cicutas,
quas ego Maenaliis cera coniungo sub antris.
iamque ortus, Lenaee, tuos et semina vitis 15
ordine detexam: debemus carmina Baccho".

---

haec fatus coepit calamis sic montivagus Pan:
"te cano, qui gravidis hederata fronte corymbis 18-22
vitea sarta plicas quique udo palmitis tigres
ducis odoratis perfusus colla capillis, 20
vera Iovis proles: iam tunc post sidera caeli
sola Iovem Semele vidit Iovis ora professum.
hunc pater omnipotens, venturi providus aevi,
pertulit et iusto produxit tempore partus,
hunc Nymphae Faunisque senes Satyrique procaces, 25
nosque etiam Nysae viridi nutrimus in antro.
quin et Silenus parvum veneratus alumnum
aut gremio fovet aut resupinis sustinet ulnis,
evocat aut risum digito motu quietem
allicit aut tremulis quassat crepitacula palmis. 30
cui deus arridens horrentes pectore setas
vellicat aut digitis aures astringit acutas
applauditve manu mutilum caput aut breve mentum
et simas tenero collidit pollice nares.

interea pueri florescit pube iuventus flavaque maturo tumuerunt tempora cornu.	35
<u>tum primum laetas ostendit pampinus uvas:</u> mirantur Satyri frondes et poma Lyaei.	
<u>tum deus:</u> "o Satyri, maturos carpite fetus" dixit, "et ignotos primi calcate racemos."	40
vix haec ediderat, decerpunt vitibus uvas et portant calathis celerique elidere planta concava saxa super properant: vindemia fervet collibus in summis, crebro pede rumpitur uva nudaque purpureo sparguntur pectora musto.	45
<u>tum Satyri, lasciva cohors,</u> sibi pocula quisque obvia corripunt: quae fors dedit, arripit usus. cantharon hic retinet, cornu bibit alter adunco, conccavat ille manus palmasque in pocula vertit, pronus at ille lacu bibit et crepitantibus haurit	50
musta labris; alius vocalia cymbala mergit atque alius latices pressis resupinus ab uvis excipit; at potu saliens liquor ore resultat, spumeus inque umeros et pectora defluit umor.	
omnia ludus habet cantusque chorique licentes; et venerem iam vina movent: raptantur amantes concubitu Satyri fugientes iungere Nymphas iamiamque elapsas hic crine, hic veste retentat.	55
<u>tum primum</u> roseo <u>Silenus</u> cymbia musto plena senex avide non aequis viribus hausit:	60
ex illo venas inflatus nectare dulci hesternoque gravis semper ridetur Iaccho. quin etiam deus ille, deus Iove prosatus ipso, et plantis uvas premit et de vitibus hastas integit et lynxi praebet cratera bibenti."	65

---

haec Pan Maenalia pueros in valle docebat,
sparsas donec oves campo conducere in unum
nox iubet, uberibus suadens siccare fluorem
lactis et in niveas adstrictum cogere glaebas.

Prima Syracosio dignata est ludere uersu
 nostra neque erubuit siluas habitare Thalea.
 Cum canerem reges et proelia, Cynthus aurem
 uellit et admonuit: "Pastorem, Tityre, pinguis
 pascere oportet ouis, deductum dicere carmen." 5
 Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
 Vare, tuas cupiant et tristia condere bella)
 agrestem tenui meditabor harundine Musam:
 Non iniussa cano. Si quis tamen haec quoque, si quis
 captus amore leget, te nostrae, Vare, myricae, 10
 te nemus omne canet; nec Phoebus gratior ulla est
 quam sibi quae Vari praescipsit pagina nomen.

Pergite, Pierides. Chromis et Mnasyllus in antro
 Silenum pueri somno uidere iacentem,
 inflatum hesterno uenas, ut semper, Iaccho; 15
 serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
 et grauis attrita pendebat cantharus ansa.
 Adgressi (nam saepe senex spe carminis ambo
 luserat) iniciunt ipsis ex uincula sertis.
 Addit se sociam timidisque superuenit Aegle. 20
 Aegle Naiadum pulcherrima, iamque uidenti
 sanguineis frontem moris et tempora pingit.
 Ille dolum ridens: "Quo uincula nectitis?" inquit.
 "Soluite me, pueri; satis est potuisse uideri.
Carmina quae uultis cognoscite; carmina uobis, 25
huic aliud mercedis erit." Simul incipit ipse.
 Tum uero in numerum Faunosque ferasque uideres
 ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
 Nec tantum Phoebus gaudet Parnasia rupes,
 nec tantum Rhodope miratur et Ismarus Orphea. 30
 Namque canebat uti magnum per inane coacta
 semina terrarumque animaeque marisque fuissent
 et liquidi simul ignis; ut his ex omnia primis
 omnia et ipse tener mundi concreuerit orbis;
 tum durare solum et discludere Nerea ponto 35
 coeperit et rerum paulatim sumere formas;
 iamque nouum terrae stupeant lucescere solem,
 altius atque cadant summotis nubibus imbres,
 incipiant siluae cum primum surgere cumque
 rara per ignaros errent animalia montis. 40
 Hinc lapides Pyrrhae iactos, Saturnia regna,
 Caucasiasque refert uolucris furtumque Promethei.

His adiungit, Hylan nautae quo fonte relictum
 clamassent, ut litus ‚Hyla, Hyla’ omne sonaret;
 et fortunatam, si numquam armenta fuissent, 45
 Pasiphaen niuei solatur amore iuueni.
 A, uirgo infelix, quae te dementia cepit!
 Proetides implerunt falsis mugitibus agros,
 at non tam turpis pecudum tamen ulla secuta
 concubitus, quamuis collo timuisset aratrum 50
 et saepe in leui quaesisset cornua fronte.
 A! uirgo infelix, tu nunc in montibus erras:
 ille latus niueum molli fultus hyacintho
 ilice sub nigra pallentis ruminat herbas
 aut aliquam in magno sequitur grege. "Claudite Nymphae, 55
 Dictaeae Nymphae, nemorum iam claudite saltus,
 si qua forte ferant oculis sese obuia nostris
 errabunda bouis uestigia; forsitan illum
 aut herba captum uiridi aut armenta secutum
 perducant aliquae stabula ad Gortynia uaccae." 60
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam;
 tum Phaethontiadas musco circumdat amarae
 corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
 Aonas in montis ut duxerit una sororum, 65
 utque uiro Phoebi chorus adsurrexerit omnis;
 ut Linus haec illi diuino carmine pastor
 floribus atque apio crinis ornatus amaro
 dixerit: "Hos tibi dant calamos (en accipe) Musae,
 Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat 70
 cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynei nemoris dicatur origo,
 ne quis sit lucus quo se plus iactet Apollo."
 Quid loquar aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est
 candida succinctam latrantibus inguina monstris 75
 Dulichias uexasse rates, et gurgite in alto,
 a! timidos nautas canibus lacerasse marinis;
 aut ut mutatos Terei narrauerit artus,
 quas illi Philomela dapes, quae dona pararit,
 quo cursu deserta petiuerit et quibus ante 80
 infelix sua tecta super uolitauerit alis?
 Omnia, quae Phoebo quondam meditante beatus
 audiit Eurotas iussitque ediscere lauros,
 ille canit, pulsae referunt ad sidera ualles;
 cogere donec ouis stabulis numerumque referre 85
 iussit et inuito processit Vesper Olympo.

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
2. Kollegstunde (27. September 2018)
Die Spätantike als Epoche des Endes?

Texte: 1. Hier. *epist.* 127,1; 12-14
2. Aug. *civ.* 1,4

Text 1: Hier. *epist.* 127,1; 12-14 (Ed.: F. A. Wright, London 1991 (Loeb))

1. Saepe et multum flagitas, virgo Christi Principia, **ut memoriam sanctae feminae Marcellae litteris recolam** et bonum, quo diu frui sumus, etiam ceteris noscendum imitandumque describam. Satisque doleo, quod hortaris sponte currentem et me arbitraris indigere precibus, qui ne tibi quidem in eius dilectione concedam multoque plus accipiam quam tribuam beneficii **tantarum recordatione virtutum**. Nam ut hucusque reticerem et biennium praeterirem silentio, non fuit dissimulationis, ut male aestimas, sed tristitiae incredibilis, quae ita meum oppressit animum, ut melius iudicarem tacere **inpraesentiarum**, quam nihil dignus illius laudibus dicere. Neque vero Marcellam tuam, immo meam et, ut verius loquar, nostram, omniumque sanctorum et proprie Romanae urbis inclitum decus, **institutis rhetorum praedicabo**, ut exponam illustrem familiam, alti sanguinis decus et stemmata per consules et praefectos praetorio decurrentia. Nihil in illa laudabo, nisi quod proprium est et in eo nobilior, quod opibus et nobilitate contempta facta est paupertate et humilitate nobilior.

[...]

12. Dum haec aguntur in **Iebus**, terribilis de occidente rumor adfertur obsideri Romam et auro salutem civium redimi spoliatosque rursus circumdari, ut post substantiam vitam quoque amitterent. Haeret vox et singultus intercipiunt verba dictantis. Capitur urbs, quae totum cepit orbem, immo fame perit ante quam gladio et vix pauci, qui caperentur, inventi sunt. Ad nefandos cibos erupit esurientium rabies et sua invicem membra laniant, dum mater non parcat lactanti infantiae et recipit utero, quem paulo ante effuderat. „Nocte Moab capta est, nocte cecidit murus eius. Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam, posuerunt cadavera servorum tuorum escas volatilibus caeli, carnes sanctorum tuorum bestiis terrae. Effuderunt sanguinem ipsorum sicut aquam in circuitu Hierusalem et non erat, qui sepeliret.” [Jes. 15, 1]

„Quis cladem illius noctis, quis funera fando explicet aut possit lacrimis aequare dolorem?
urbs antiqua ruit multos dominata per annos
plurima perque vias sparguntur inertia passim
corpora perque domos, et plurima mortis imago.” [Verg. *Aen.* II, 361-65; 369]

13. Cum interim, ut tanta confusione rerum, Marcellae quoque domum cruentus victor ingreditur – „Sit mihi fas audita loqui”, immo a sanctis viris visa narrare, qui interfuere praesentes, qui te dicunt in periculo quoque ei fuisse sociatam – intrepido vultu excepisse dicitur introgressos; cumque posceretur aurum et defossas opes vili excusaret tunica, non

tamen fecit fidem voluntariae paupertatis. Caesam fustibus flagellisque aiunt non sensisse 5
tormenta, sed hoc lacrimis, hoc pedibus eorum egisse prostratam, ne te a suo consortio
separarent, ne sustineret adulescentia, quod senilis aetas timere non poterat. **Christus**
dura corda mollivit et inter cruentos gladios invenit locum pietas. Cumque et illam
et te ad beati Pauli basilicam barbari deduxissent, ut vel salutem vobis ostenderent 10
vel sepulchrum, in tantam laetitiam dicitur erupisse, ut gratias ageret Deo, quod te
sibi integram reservasset, quod pauperem illam non fecisset captivitas, sed
invenisset, quod egeret cotidiano cibo, quod saturata Christo non sentiret esuriam,
quod et voce et opere loqueretur: ‘Nuda exivi de ventre matris meae, nuda et
redeam. Sicut domino visum est, ita et factum est. Sit nomen domini benedictum.’ 15

[Hiob 1, 21]

14. Post aliquot menses sana, integra vegetoque corpusculo dormivit in Domino et te
paupertatulae suae, immo per te pauperes reliquit heredes claudens oculos in manibus
tuis, reddens spiritum in tuis oculis, dum inter lacrimas illa rideret conscientia vitae bonae
et praemiis futurorum. Haec tibi, Marcella venerabilis, et haec tibi, Principia filia, una et 20
brevis lucubratione dictavi non eloquii venustate sed voluntate gratissimi in vos animi et
Deo et legentibus placere desiderans.

Text 2: Aug. *civ.* 1,4 (Ed.: B. Dombart/A. Kalb, Leipzig/Stuttgart ⁵1993 (Teubner))

[IV] Ipsa, ut dixi, Troia, mater populi Romani, sacratis locis deorum suorum munire non 1
potuit ciues suos ab ignibus ferroque Graecorum, eosdem ipsos deos colentium; quin etiam

,Iunonis asylo
custodes lecti, Phoenix et dirus Vlixes,
praedam adseruabant; huc undique Troia gaza
incensis erepta adytis mensaeque deorum
crateresque auro solidi captiuaque uestis
congeritur. Pueri et puidae longo ordine matres
stant circum.’ [Verg. *Aen.* II, 761-67]

Electus est uidelicet locus tantae deae sacratus, non unde captiuos non liceret educere, sed
ubi captiuos liberet includere. Compara nunc asyllum illud non cuiuslibet dei gregalis uel 5
de turba plebis, sed Iouis ipsius sororis et coniugis et reginae omnium deorum cum
memoriis nostrorum apostolorum. Illuc incensis templis et diis erepta spolia portabantur,
non donanda uictis, sed diuidenda uictoribus; huc autem et quod alibi ad ea loca pertinere
compertum est cum honore et obsequio religiosissimo reportatum est. Ibi amissa, hic
seruata libertas; ibi clausa, hic interdicta captiuitas; ibi possidendi a dominantibus 10
hostibus premebantur, huc liberandi a miserantibus ducebantur: postremo illud Iunonis
templum sibi elegerat auaritia et superbia leuium Graeculorum, istas Christi basilicas
misericordia et humilitas etiam inmanium barbarorum. Nisi forte Graeci quidem in illa
sua uictoria templis deorum communium pepercerunt atque illo confugientes miseros
uictosque Troianos ferire uel captiuare non ausi sunt, sed Vergilius poetarum more illa
mentitus est. Immo uero morem hostium ciuitates euertentium ille descripsit.

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
3. Kollegstunde (04. Oktober 2018)
Kultur und Konflikt: Vom religiösen Streit zur sprachlichen Integration

Texte: 1. Min. Fel. 39; 25,1-5
2. Lact. *ira* 17,1-5

Text 1: Min. Fel. 39; 25,1-5 (Ed.: B. Kytzler, Leipzig/Stuttgart 1992 (Teubner))

39. Cum Octavius perorasset, aliquamdiu nos ad silentium stupefacti intentos vultus tenebamus, et quod ad me est, magnitudine admirationis evanui, quod ea, quae facilius est sentire quam dicere, et argumentis et exemplis et lectionum auctoritatibus adornasset et quod malevolos isdem illis, quibus armantur, philosophorum telis retudisset, ostendisset etiam veritatem non tantummodo facilem sed et favorabilem. 5

25. 1. "At tamen ista ipsa superstitio Romanis dedit auxit fundavit imperium, cum non tam virtute quam religione et pietate pollerent." nimirum insignis et nobilis iustitia Romana ab ipsis imperii nascentis incunabulis auspicata est. 2. nonne in ortu suo et scelere collecti et muniti immanitatis suae terrore creverunt? nam asylo prima plebs 10 congregata est: confluxerant perditii, facinerosi incesti sicarii proditores, et ut ipse Romulus imperator et rector populum suum facinore praecelleret, parricidium fecit. 3. haec prima sunt auspicia religiosae civitatis. mox alienas virgines iam desponsatas, iam destinatas et nonnullas de matrimonio mulierculas sine more rapuit violavit inludit, et cum earum parentibus, id est cum soceris suis, bellum miscuit, propinquum sanguinem 15 fudit. quid inreligiosius, quid audacius, quid ipsa sceleris confidentia tutius? 4. iam finitimos agro pellere, civitates proximas evertere cum templis et altaribus, captos cogere, damnis alienis et suis sceleribus adolescere cum Romulo regibus ceteris et posteris ducibus disciplina communis est. 5. ita quicquid Romani tenent colunt possident, audaciae praeda est: templa omnia de manubiis, id est de ruinis urbium, de 20 spoliis deorum, de caedibus sacerdotum.

Text 2: Lact. *ira* 17,1-5 (Ed.: C. Ingrebeau, Paris 1982 (SC))

17. 1. Deus, inquit Epicurus, nihil curat. – Nullam igitur habet potestatem. Curare enim necesse est eum, qui habeat; vel si habet, et non utitur, quae tanta negligentiae causa est ut ei non dicam nostrum genus, sed etiam mundus ipse sit vilis? 2. – Ideo, inquit, incorruptus est ac beatus quia semper quietus. – Cui ergo administratio tantarum rerum cessit, si haec a deo neglegantur quae videmus ratione summa gubernari? Aut quietus esse 5 quomodo potest qui vivit et sentit? Nam quies aut somni res est aut mortis. 3. Sed nec somnus habet quietem. Nam cum soporati sumus, corpus quidem quiescit, animus tamen

inquietus agitur; imagines sibi quas cernat adfingit ut naturalem suum motum exercent varietate visorum, avocatque se falsis dum membra saturentur ac vigorem capiant de quiete. 4. Quies igitur sempiterna solius mortis est. Si autem mors deum non attingit, deus igitur numquam quietus est. Dei vero actio quae potest esse nisi mundi administratio? **Si vero mundi curam gerit, curat igitur hominum vitam deus et singulorum actus animadvertit eosque sapientes ac bonos esse desiderat. 5. Haec est voluntas dei, haec divina lex; quam qui sequitur, qui observat, deo carus est. Necesse est igitur, ut ira moveatur deus adversus eum, qui hanc aeternam divinamque legem aut violaverit, aut spreverit.**

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
4. Kollegstunde (11. Oktober 2018)
Rom - Trier - Konstantinopel: Drei Städte – ein Kaiser

Texte: Auson. *Ord. Urb. Nob.* 1; 2; 4
Paneg. 6, 22, 4-5
Origo Constantini 21
De mortibus persecutorum 44, 1; 3-5; 7-9

Text 1: Auson. *Ord. Urb. Nob.* 1; 2; 4

D. Magnus Ausonius (310- nach 383) steht als Vertreter der gebildeten gallischen Oberschicht den in Trier residierenden Kaisern Valentinian I. und Gratian, als dessen Erzieher er 365 nach Trier berufen wird, besonders nahe. Gratian macht ihn 378 zum *praefectus praetorio trium Galliarum* und 379 zum Konsul. 383 kehrt er nach der Ermordung Gratians in seine Heimat Bordeaux zurück.

In dem Zyklus *ordo urbium nobilium* feiert er alle berühmten Städte des Römischen Reiches, darunter Konstantinopel, Karthago und eben auch Trier. Nur Rom wird ganz selbstverständlich mit einer einzigen Zeile gewürdigt, Trier kommt nach Rom, Konstantinopel, Karthago, Antiochia und Alexandria an sechster Stelle.

Roma

Prima urbes inter, divum opus, aurea Roma.

Constantinopolis et Carthago

*Constantinopoli assurgit Carthago priori,
non tot cessura gradu, quia tertia dici
fastidit, non ausa locum sperare secundum,
qui fuit ante parum. vetus hanc opulentia
praefert,
hanc fortuna recens: fuit haec, subit ista
novisque
excellens meritis veterem praestringit honorem
et Constantino concedere cogit Elisam.*

*Accusat Carthago deos iam plena pudoris
nunc quoque si cedat, Romam vix passa priorem.
Componat vestros fortuna antiqua tumores: ite*

Rom

Die erste unter den Städten erbaut von Göttern, das Goldene Rom

Konstantinopel und Karthago

Nach Konstantinopel als der vorrangigen erhebt sich Karthago, die nicht so viel an Rang nachsteht, weil sie es nicht mag, die Dritte genannte zu werden, die es aber auch nicht wagte, den zweiten Rang zu erhoffen, der früher zu wenig war. Alter Reichtum zeichnet diese aus, neues Glück jene. In die Vergangenheit gehört diese, nach vorne drängt jene und strahlend durch neue Verdienste stellt sie die Altherwürdige in den Schatten und zwingt Elisa dem Constantinus zu weichen.
5
10
Karthago klagt die Götter an, schon jetzt voll Scham, ob sie weichen muß, die ja die frühere Roma kaum ertragen

*pares tandem, memores quod numine divum
angustas mutastis opes et nomina, tu cum
Byzantina Lygos, tu Punica Byrsa fuisti.*

Constantinus: Konstantin (der Große). Gründete Konstantinopel

Elisa: Dido. Sagenhafte Gründerin Karthagos. Vergil erzählt in der *Aeneis* ihre Geschichte.

Roma prior: Gemeint: Rom im Gegensatz zu Konstantinopel, der *Roma secunda*

Byzantina Lygos: Lygos bei Byzanz. Vor der Gründung Konstantinopels dort bestehender Ort.

Punica Byrsa: Byrsa. Vorgängerort Karthagos.

Treveri

*Armipotens dudum celebrari Gallia gestit
Trevericaeque urbis solium, quae proxima
Reno pacis ut in mediae gremio segura
quiescit, imperii vires quod alit, quod vestit et
armat. lata per extantum procurrunt moenia
collem: largus tranquillo praelabatur amne
Mosella, longinqua omnigenae vectans
commercium terrae.*

solium: eigtl.: Thron. Hier metaphorisch: Hohheit, Erhabenheit

quod: Relativpronomen, auf *solium* zu beziehen.

collis: Der heutige Petrisberg.

Text 2: Paneg. 6, 22, 4-5

Es gehört zur Praxis des spätantiken Hoflebens, auf den Kaiser zu bestimmten Anlässen wie Thronjubiläum, Geburtstag o. ä. eine Lobrede (panegyricus) halten zu lassen. 310 n. Chr. wurde eine derartige Rede Kaiser Konstantin in Trier zu Gehör gebracht. Der Redner rühmt den Kaiser insbesondere wegen seiner Verdienste um die urbanistische Entwicklung Triers.

*Cuius ciuitatis antiqua nobilitas et
quondam fraterno populi Romani nomine
gloriata opem tuae maiestatis exspectat, ut
illic quoque loca publica et templa
pulcherrima tua liberalitate reparentur,
sicut hic uideo hanc fortunatissimam*

konnte. Das alte Glück soll Euren Ärger beruhigen: zieht ebenbürtig von dannen und denkt daran, daß Ihr unter dem Schutz der Götter aus kleinen Anfängen reich und bedeutend geworden seid, Du, als Du das byzantinische Lygos, Du, als Du das punische Byrsa gewesen bist.

Trier

Schon lange verlangt das waffengewaltige Gallien, dass die Erhabenheit der Stadt Triers verherrlicht werde, die ganz nah am Rhein wie im Schoße tiefen Friedens unbesorgt ruht. Sie nährt die Macht des Reiches, kleidet und bewaffnet sie. Breite Mauern greifen aus über den ausgedehnten Hügel: träge umspült mit ruhigem Fluß sie die Mosel, Waren herbeiführend, von weither aus aller Herren Länder.

5

5

Der alte Adel dieser Stadt, der sich rühmen darf des einst verliehenen Titels „Schwester des Römischen Volkes“, erwartet die Hilfe Deiner Majestät, die öffentlichen Gebäude und wunderschönen Tempel durch Deine Freigiebigkeit wieder-

ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur, ita cunctis moenibus resurgentem ut se quodammodo gaudeat olim corruisse, auctior tuis facta beneficiis.

Video Circum maximum aemulum, credo, Romano, uideo basilicas et forum, opera regia, sedemque iustitiae in tantam altitudinem suscitari ut se sideribus et caelo digna et uicina promittant. Quae certe omnia sunt praesentiae (tuae) munera.

tua pietate: Gemeint: Konstantin (der Große)

Text 3: *Origo Constantini* 21

Bei der origo Constantini handelt es sich wohl um das Fragment eines Geschichtswerkes des vierten Jahrhunderts. Es schildert knapp Leben und Aufstieg Konstantins. Es ist überliefert in einer wohl im 6. Jh. zusammengestellten Sammelhandschrift. Wir betrachten den Bericht von Konstantins Sieg über Maxentius. Der Text setzt ein mit dem Einmarsch Konstantins in Italien (312) und schliesst mit dem Sieg über Maxentius an der Milvischen Brücke (28. 10. 312).

Interea Constantinus apud Veronam victis ducibus tyranni Romam petiit.
Cum autem ad urbem Constantinus venisset,
egressus ex urbe Maxentius campum supra Tiberim, in quo dimicaret, elegit.
Ubi victus
Fugatis omnibus suis,
interangustias arcantis populi periit,
equo praecipitatus in fluvium.
Postera die corpus ipsius levatum flumine,
et caput eius incisum in urbem perlatum est.

Text 4: *De mortibus persecutorum* 44, 1; 3-5; 7-9

Kurz nach dem Sieg Konstantins an der Milvischen Brücke und dem damit verbundenen Triumph des Christentum verfasst Laktanz seine Schrift „Von den Todesarten der Verfolger“. Natürlich stellt er den Sieg Konstantins gegen Maxentius besonders heraus. Er setzt mit dem Beginn des Bürgerkriegs ein.

1 Iam mota inter eos fuerant arma civilia. Et quamvis se **Maxentius** Romae contineret, quod responsum acceperat perituro esse, si extra portas urbis exisset, tamen bellum per idoneos duces gerebatur ... 3 Dimicatum, et Maxentiani milites praevalabant, donec postea confirmato animo **Constantinus** et ad utrumque paratus copias omnes ad urbem propi-

10 herzustellen. Ich sehe ja, wie diese glückliche Stadt, deren Geburtstag durch Deine Gnade begangen wurde, so wunderbar im ganzen Mauerrund wieder-aufgebaut wird, so dass sie sich geradezu freuen müsste, dass sie in Trümmer gefallen ist, denn durch deine Wohltaten ist sie größer geworden.

15 Ich sehe einen Circus Maximus, der meiner Meinung nach mit dem römischen wetteifert, ich sehe Basiliken und das Forum, Paläste, und ich sehe eine Gerichtshalle, Gebäude, die so hoch aufragen, dass sie versprechen würdig zu sein den Sternen und dem Himmel, ihrem Nachbarn. All das sind gewiss Gunst-beweise, die Deiner Anwesenheit zu verdanken sind.

us admovit et a regione pontis Mulvii consedit ... 5 **Commonitus est in quiete Constantinus, ut caeleste signum Dei notaret in scutis atque ita proelium committeret.** Facit ut iussus est et transversa X littera, summo capite circumflexo, Christum in scutis notat. Quo signo armatus exercitus capit ferrum. Procedit hostis obviam sine imperatore pontemque transgreditur, acies pari fronte concurrunt, summa vi utrimque pugnatur: « Neque his fuga nota neque illis.” <Verg. Aen. 10, 757> Fit in urbe seditio et dux increpitatur velut desertor salutis publicae cumque <conspiceretur>, repente populus--circenses enim natali suo edebat--una voce subclamat **Constantinum** vinci non posse. 8 Qua voce consternatus proripit se ac vocatis quibusdam senatoribus libros Sibyllinos inspicere iubet, in quibus repperitum est illo die hostem Romanorum esse periturum. 9 Quo responso in spem victoriae inductus procedit, in aciem venit. Pons a tergo eius scinditur. Eo viso pugna crudescit et manus dei supererat aciei. **Maxentianus** proterretur, ipse in fugam versus properat ad pontem, qui interruptus erat, ac multitudine fugientium pressus in Tiberim deturbatur. 15

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
5. Kollegstunde (18. Oktober 2018)
Prudentius: Ein christlicher Horaz

- Texte:** 1. Prud. *epil.*
 2. Hor. *carm.* 2,18
 3. Prud. *perist.* 2,413-440

Text 1: Prud. *epil.* (Ed.: H. J. Thomson, London 1961 (Loeb))

/ / / / <i>Trochaeus</i>	
Immolat Deo Patri	<i>Hipponakteisches Distichon</i>
/ / / / / <i>Iambus</i>	
pius, fidelis, innocens, pudicus	
dona conscientiae,	
quibus beata mens abundat intus.	
<u>alter</u> et pecuniam	5
recidit, unde victitent egeni.	PRIAMEL
<u>nos</u> citos iambicos	
sacramus et rotatiles trochaeos	
sanctitatis indigi	
nec ad levamen pauperum potentes.	10
approbat tamen Deus	
pedestre carmen et benignus audit.	
-----	
multa divitis domo	
sita est per omnes angulos supellex:	
fulget aureus scyfus	15
nec aere defit expolita pelvis,	
est et olla fictilis	
gravisque et ampla argentea est parapsis,	
sunt eburna quaequam,	
nonnulla quercu sunt cavata et ulmo.	20
omne vas fit utile	
quod est ad usum congruens erilem;	
instruunt enim domum	
ut empta magno, sic parata ligno.	
-----	
me paterno in atrio	25
ut obsoletum vasculum caducis	
Christus aptat usibus	
sinitque parte in anguli manere.	
munus ecce fictile	
inimus intra regiam salutis.	30
attamen vel infimam	

Deo obsequellam praestitisse prodest.
quidquid illud accidit,
iuvabit ore personasse Christum.

Text 2: Hor. *carmin.* 2,18 (Ed.: D. R. Shackleton Bailey, Leipzig/München 42001 (Teubner))

Non ebur neque aureum
mea renidet in domo lacunar,
non trabes Hymettiae
premunt columnas ultima recisas

Africa, neque Attali 5
ignotus heres regiam occupavi,
nec Laconicas mihi
trahunt honestae purpuras clientae.

at fides et ingeni 10
benigna vena est pauperemque dives
me petit: nihil supra
deos laccio, nec potentem amicum

largiora flagito,
satis beatus unicus Sabinis.

---

truditor dies die 15
novaeque pergunt interire lunae:

tu secunda marmora
locas sub ipsum funus et sepulcri
inmemor struis domos
marisque Bais obstrepentis urges 20

summovere litora
parum locuples continente ripa.
quid quod usque proximos
revellis agri terminos et ultra

limites clientium 25
salis avarus? Pellitur paternos
in sinu ferens deos
et uxor et vir sordidosque natos.

---

nulla certior tamen 30
rapacis Orci fine destinata

aula divitem manet
 erum. quid ultra tendis? aequa tellus

 pauperi recluditur
 regumque pueris, nec satelles Orci
 callidum Promethea 35
 revexit auro captus. hic superbum

 Tantalum atque Tantali
 genus coercet, hic levare functum
 pauperem laboribus
 vocatus atque non vocatus audit. 40

Text 3: Prud. *perist.* 2,413-440 (Ed.: H. J. Thomson, London ²1961 (Loeb))

/ / / / *Iamben*

'o Christe, nomen unicum,
 o splendor, o uirtus Patris,
 o factor orbis et poli, 415
 atque auctor horum moenium,

 qui scepra Romae in vertice
 rerum locasti, sanciens
 mundum Quirinali togae
 servire et armis cedere, 420

 ut discrepantum gentium
 mores et observantiam
 linguasque et ingenia et sacra
 unis domares legibus,

 en omne sub regnum Remi 425
 mortale concessit genus,
 idem loquuntur dissoni
 ritus, id ipsum sentiunt.

 hoc destinatum quo magis
 ius Christiani nominis, 430
 quodcumque terrarum iacet,
 uno inligaret vinculo.

 da, Christe, Romanis tuis,
 sit christiana ut civitas,
 per quam dedisti ut ceteris 435
 mens una sacrorum foret.

confoederantur omnia
hinc inde membra in symbolum,
mansuescit orbis subditus,
mansuescat et summum caput. 440

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
6. Kollegstunde (25. Oktober 2018)

Geschichte als Lust und Last: Der christliche Umgang mit der römischen Vergangenheit

- Texte:** 1. Symm. *rel.* 3, 9-10
2. Ambr. *epist.* 18, 4-7
3. Prud. *c. Symm.* 2, 649-683; 691-749

Text 1: Symm. *rel.* 3,9-10 (Ed.: R. Klein, Der Streit um den Victoriaaltar, Darmstadt 1972)

9. Romam nunc putemus adsistere atque his vobiscum agere sermonibus: Optimi principum, patres patriae, reveremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit! Utar caerimoniis avitis; neque enim paenitet. Vivam meo more, quia libera sum! Hic cultus in leges meas orbem redegit, haec sacra Hannibalem a moenibus, a Capitolio Senonas reppulerunt. Ad hoc ergo servata sum, ut longaeva reprehendar? 5

10. Videro, quale sit, quod instituendum putatur; sera tamen et contumeliosa est emendatio senectutis. Ergo diis patriis, diis indigetibus pacem rogamus. Aequum est, quidquid omnes colunt, unum putari. Eadem spectamus astra, commune caelum est, idem nos mundus involvit. Quid interest, qua quisque prudentia verum requirat? Uno itinere non potest perveniri ad tam grande secretum. Sed haec otiosorum disputatio est. 10
Nunc preces, non certamina offerimus

Text 2: Ambr. *epist.* 18,4-7 (Ed.: R. Klein, Der Streit um den Victoriaaltar, Darmstadt 1972)

4. In prima propositione flebili Roma quaestu sermonis inlacrimat veteres, ut ait, cultus caerimoniarum requirens. Haec sacra, inquit, Hannibalem a moenibus, a Capitolio Senonas repulerunt. Itaque dum sacrorum potentia praedicatur, infirmitas proditur. Ergo Hannibal diu sacris insultavit Romanis et diis contra se dimicantibus usque ad muros urbis vincendo pervenit. Cur se obsideri passi sunt, pro quibus deorum 5
suorum arma pugnabant?

5. Nam de Senonibus quid loquar, quos Capitolii secreta penetrantes Romanae reliquiae non tulissent, nisi eos pavido anser strepitu prodidisset? En quales templa Romana praesules habent. Ubi tunc erat Iuppiter? An in ansere loquebatur?

6. Verum quid negem sacrorum ritus militasse Romanis? Sed etiam Hannibal eosdem 10
deos colebat. Utrum volunt igitur? Eligant. Si in Romanis vicerunt sacra, in Carthaginensibus ergo superata sunt; si in Carthaginensibus triumphata, nec Romanis utique profuerunt.

7. Facessat igitur invidiosa illa populi Romani querela! Non hanc Roma mandavit. Aliis illa eos interpellat vocibus: Quid me casso quotidie gregis innoxii sanguine cruentatis? 15
Non in fibris pecudum, sed in viribus bellatorum tropaea victoriae sunt. Aliis ego disciplinis orbem subegi. Militabat Camillus, qui sublata Capitolio signa caesis

Tarpeiae rupis triumphatoribus reportavit. Stravit virtus, quos religio non removet. Quid de Atilio loquar, qui militiam etiam mortis inpendit? Africanus non inter Capitolii aras, sed inter Hannibalis acies triumphum invenit. Quid mihi veterum exempla profertis? Odi ritus Neronum. Quid dicam bimenstres imperatores et terminos regum cum exordiis copulatos? Aut forte illud est novum barbaros suis excessisse finibus? Numquid etiam illi Christiani fuerunt, quorum miserabili novoque exemplo alter captivus imperator, sub altero captivus orbis, fefellisse quae victoriam promittebant, suas caerimonias prodiderunt? Numquid et tunc non erat ara Victoriae? Paenitet lapsus et vetusta canities pudendi sanguinis traxit ruborem. Non erubesco cum toto orbe longaeva converti. Verum certe est, quia nulla aetas ad perdiscendum sera est. **Erubescat senectus, quae emendare se non potest. Non annorum canities est laudanda, sed morum [Sap. 4, 8f.]. Nullus pudor est ad meliora transire.** Hoc solum habebam commune cum barbaris, quia deum antea nesciebam. Sacrificium vestrum ritus est bestiarum cruore respergi. Quid in mortuis pecudibus quaeritis dei voces? Venite et discite in terris caelestem militiam. Hic vivimus et illic militamus. Caeli mysterium doceat me deus ipse, qui condidit, non homo, qui se ipsum ignoravit. Cui magis de deo quam deo credam? Quomodo possum vobis credere, qui fatemini vos ignorare quod colitis?

Text 3: Prud. c. *Symm.* 2, 649-683; 691-749 (Ed.: H. J. Thomson, London ²1961 (Loeb))

**si vocem simulare licet, nempe aptior ista
vox Romae est, quam nunc eius sub nomine promam.** 650
 quae quia turpe putat templorum flere repulsam
 aegidaque in dubiis pro se pugnasse periculis
 dicere seque gravem senio inclinante fateri,
 ductores complexa suos sic laeta profatur:
 „**O clari salvete duces, generosa propago** 655
principis invicti, sub quo senium omne renascens
deposui vidique meam flavescere rursus
canitiem: nam cum mortalia cuncta vetustas
inminuat, mihi longa dies aliud parit aevum,
quae vivendo diu didici contemnere finem. 660
nunc, nunc iusta meis reverentia competit annis,
nunc merito dicor venerabilis et caput orbis,
cum galeam sub fronde oleae cristasque rubentes
concutio viridi velans fera cingula serto
atque armata Deum sine crimine caedis adoro. 665
 crimen enim, piget heu, crimen persuaserat atrox
 Iuppiter, ut sacro iustorum sanguine tincta
 adsuetum bellis scelerarem funere ferrum.
 illius instinctu primus Nero matre perempta
 sanguinem apostolicum bibit ac me strage piorum 670
 polluit et proprium facinus mihi saevus inussit.

post hunc et Decius iugulis bacchatus apertis
 insanam pavit rabiem; mox et sitis arsit
 multorum similis, per vulnera tristia flagrans
 extrahere insignes animas ac ludere poenis 675
 undantesque meum in gremium defundere mortes
 et sub iure fori non noxia colla secare.
 hac me labe ream modo tempora vestra piarunt.
 vivo pie vobis auctoribus, in pia pridem
 arte Iovis, fateor; quid enim non ille cruentum 680
 tradidit? aut quid mite sibi placidumve poposcit?
 qui, dum praemetuit cultus inolescere Christi,
 saeviit ac miserum foedavit sanguine saeculum.

Noch immer gibt es Leute, die behaupten, dass nur durch die Hilfe Jupiters und des Mars Hannibal von den Mauern Roms abgewehrt oder die Gallier vom Kapitol (sc. durch die Gänse der Juno) gestürzt worden seien.

[...] videant me tempore vestro
 iam nil tale pati: nullus mea barbarus hostis
 cuspide claustra quatit, non armis, veste, comisque
 ignotus capta passim vagus errat in urbe
 transalpina meam rapiens in vincula pubem. 695
 temptavit Geticus nuper delere tyrannus
 Italiam patrio veniens iuratus ab Histro
 has arces aequare solo, tecta aurea flammis
 solvere, mastrucis proceres vestire togatos;
 iamque ruens Venetos turmis protriverat agros 700
 et Ligurum vastarat opes et amoena profundi
 rura Padi Tuscumque solum victo amne premebat.
 depulit hos nimbos equitum non pervigil anser,
 proditor occulti tenebrosa nocte pericli,
 sed vis cruda virum perfractaque congrementum 705
 pectora nec trepidans animus subcumbere leto
 pro patria et pulchram per vulnera quaerere laudem.
 numquid et ille dies Iove contulit auspice tantum
 virtutis pretium? dux agminis imperiique
 Christipotens nobis iuvenis fuit, et comes eius 710
 atque parens Stilicho, Deus unus Christus utrique.
 huius adoratis altaribus et cruce fronti
 inscripta cecinere tubae: prima hasta dracones
 praecurrit, quae Christi apicem sublimior effert.
 illic ter denis gens exitiabilis annis 715
 Pannoniae poenas tandem deleta pendit.
 corpora famosis olim ditata rapinis
 in cumulos congesta iacent; mirabere seris,

posteritas, saeculis inhumata cadavera late,
 quae Pollentinos texerunt ossibus agros. 720
 si potui manibus Gallorum excisa levare
 de cinerum squalore caput, redeunte Camillo
 signa renidenti fumans si fronte recepi,
 si potui miseras sertis redimire ruinas
 et male pendentes lauro praecingere turres, 725
 quo te suscipiam gremio, fortissime princeps?
 quos spargam flores? quibus insertabo coronis
 atria? quae festis suspendam pallia portis,
 immunis tanti belli ac te stante sub armis
 libera et aure tenus Geticos experta tumultus? 730
 scande triumphalem currum, spoliisque receptis
 huc Christo comitante veni. date, vincula demam
 captivis gregibus; manicas deponite longo
 tritas servitio, matrum iuvenumque catervae.
 dediscat servire senex laris exsul aviti, 735
 discat et ad patrium limen genitrice reversa
 ingenuum se nosse puer. timor omnis abesto;
 vicimus, exsultare libet. quid tale repulso
 Poenorum quondam duce contigit? ille petita
 postquam perculerat tremefacta repagula portae, 740
 Baianis resolutus aquis durissima luxu
 robora destituit ferrumque libidine fregit.
 at noster Stilico congressus comminus ipsa
 ex acie ferrata virum dare terga coegit.
 hic Christus nobis Deus adfuit et mera virtus, 745
 illic lascivum, Campania fertilis, hostem
 deliciae vicere tuae, non Iuppiter acrem
 protexit Fabium, sed iuivit amoena Tarentus,
 quae dedit inlecebris domitum calcare tyrannum.
 [...]

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
7. Kollegstunde (01. November 2018)
Die spätantike literarische Kultur als Gemeinschaft der Gebildeten

- Texte:** 1. *Epigr. Bob.* 5
 2. *Auson. protr.* 45-65
 3. *Sidon. epist.* 4, 11, 6
 4. *Amm.* 14,6, 16-18
 5. *Sidon. epist.* 4, 12, 1

Text 1: *Epigr. Bob.* 5 (Ed.: W. Speyer, Leipzig 1963 (Teubner))

Parcus amator opum, blandorum victor honorum
 hic studia et Musis otia amica colo
 Iunius Ausoniae notus testudinis ales,
 quodque voluptati est, hinc capio atque fruor: 4
 rura, domus, rigui genuinis fontibus horti
 dulciaque imparium marmora Pieridum.
 vivere sic placidamque iuvat proferre senectam,
docta revolventem scripta virum veterum. 8

Vgl. *Hor. sat.*, 2, 6, 60-62: O rus, quando ego te aspiciam, quandoque licebit
 nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
 ducere sollicitae iucunda oblivia vitae.

Text 2: *Auson. protr.* 45-65 (Ed.: R. P. H. Green, Oxford 1999 (OCT))

perlege, quodcumque est memorabile; prima monebo. 45
 conditor Iliados et amabilis orsa Menandri
 evolvenda tibi; tu flexu et acumine vocis *lectio beim grammaticus*
innumeros numeros doctis accentibus effer
affectusque impone legens; distinctio sensum
auget et ignavis dant intervalla vigorem. 50
 ecquando ista meae contingent dona senectae?
 quando oblita mihi tot carmina totque per aevum
 conexa historiae, soccos aulaeaeque regum
 et melicos lyricosque modos profando novabis
 obductosque seni facies puerascere sensus? 55
 te praeunte, nepos, modulata poemata Flacci
 altisonumque iterum fas est didicisse Maronem.
 tu quoque, qui Latium lecto sermone, Terenti,
 comis et astricto percurris pulpita socco,

ad nova vix memorem diverbia coge senectam.	60
<u>iam facinus, Catilina, tuum Lepidique tumultum</u>	
<u>ab Lepido et Catulo iam res et tempora Romae</u>	<i>series über 12 Jahre (79/78-63/62)</i>
<u>orsus bis senos seriem conecto per annos;</u>	= <i>Sall. Cat. + hist.</i>
<u>iam lego civili mixtum Mavorte duellum,</u>	
<u>movit quod socio Sertorius exul Hiberno.</u>	65

Text 3: Sidon. *epist.* 4, 11, 6 (Ed.: A. Loyen, Paris 1970 (Les Belles Lettres))

6. Sed quid dolorem nostrum moderaturi causis potius doloris fomenta sufficimus? Ergo, ut dicere institueramus, huic iam, ut est illud Maronianum, ‘cineri ingrato’ [Verg. *Aen.* 6, 213] id est gratiam non relatuo veniam condidimus tristem luctuosamque propemodum laboriose, quia faceret dictandi desuetudo difficultatem, nisi quod animum natura desidiosissimum dolor fletu gravidus accendit. Eius hoc carmen est:

„Germani decus et dolor Mamerti,	
mirantum unica pompa episcoporum,	
hoc dat caespite membra Claudianus,	
triplex bybliothea quo magistro,	
Romana, Attica, Christiana fulsit;	5
quam totam monachus uirente in aevo	
secreta bibit institutione,	
orator, dialecticus, poeta,	
tractator, geometra, musicusque,	
doctus soluere uincla quaestionum	10
et uerbi gladio secare sectas,	
si quae catholicam fidem lacesunt.	
[...]	

Text 4: Amm. 14, 6, 16-18 (Ed.: W. Seyfarth, Leipzig 1978 (Teubner))

16. Mensarum enim uoragines et uarias uoluptatum illecebras, ne longius progrediar, praetermitto illuc transiturus, quod quidam per ampla spatia urbis subuersasque silices sine periculi metu properantes equos uelut publicos signatis quod dicitur calcibus agitant familiarium agmina tamquam praedatorios globos post terga trahentes ne Sannione quidem, ut ait comicus, domi relicto. quos imitatae matronae complures opertis capitibus 5 et basternis per latera civitatis cuncta discurrunt.

17. utque proeliorum periti rectores primo cateruas densas opponunt et fortes, deinde leues armaturas, post iaculatores ultimasque subsidiales acies, si fors adegerit, iuuaturas, ita praepositis urbanae familiae suos pense digerentibus sollicite, quos insignes faciunt uirgae dextris aptatae, uelut tessera data castrensi iuxta uehiculi frontem omne textrinum 10 incedit; huic atratum coquinae iungitur ministerium, dein totum promiscue seruitium cum otiosis plebeiis de uicinitate coniunctis; postrema multitudo spadonum a senibus in pueros

desinens obluridi distortaue liniamentorum compage deformes, ut, quaquā inceserit quisquam, cernens mutilorum hominum agmina detestetur memoriā Semiramidis reginae illius ueteris, quae teneros mares castrauit omnium prima uelut uim iniectans naturae eandemque ab instituto cursu retorquens, quae inter ipsa oriundi crepundia per primigenios seminis fontes tacita quodam modo lege uias propagandae posteritatis ostendit. 15

18. Quod cum ita sit, paucae domus studiorum seriis cultibus antea celebratae nunc ludibriis ignauiae torpentis exundant uocali sonu perflabili tinnitu fidium resultantes. 20 denique pro philosopho cantor et in locum oratoris doctor artium ludicarum accitur **et bibliothecis sepulchrorum ritu in perpetuum clausis organa fabricantur hydraulica et lyrae ad speciem carpentorum ingentes tibiaeque et histrionici gestus instrumenta non leuia.**

Text 5: Sidon. *epist.* 4,12, 1 (Ed.: A. Loyen, Paris 1970 (Les Belles Lettres))

Sidonius Simplicio et Apollinari suis salutem.

1. Deus bone, quantum naufragioso pelago conformis est motus animorum, quippe cum nuntiorum turbinibus aduersis quasi propria tempestate confunditur! Nuper ego filiusque communis Terentianae Hecyrae sales ruminabamus; studentī assidebam **naturae meminens et professionis oblitus** quoque absolutius rhythmos comicos incitata docilitate sequeretur, ipse etiam fabulam similis argumenti, id est Epitrepontem 5 Menandri in manibus habebam.

[...]

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
8. Kollegstunde (08. November 2018)
Literatur als Krisenbewältigung: Claudius Claudianus und Rutilius Namatianus

Texte: 1. Rut. Nam. 1,47-164
2. Claud. *Hon. VI* 39-52; 520-536

Text 1: Rut. Nam. 1,47-164 (Ed.: E. Doblhofer, Heidelberg 1972)

„Exaudi, regina tui pulcherrima mundi,   **1. Romidee**
inter sidereos, Roma, recepta polos!
exaudi, genitrix hominum genitrixque deorum;
non procul a caelo per tua templa sumus.   50
te canimus semperque, sinent dum fata, canemus:
sospes nemo potest immemor esse tui.
obruerint citius scelerata oblivia solem
quam tuus e nostro corde recedat honos.
nam solis radiis aequalia munera tendis,   55
qua circumfusus fluctuat Oceanus.
volvitur ipse tibi, qui continet omnia, Phoebus
eque tuis ortos in tua condit equos.
te non flammigeris Libye tardavit harenis,
non armata suo reppulit ursa gelu: 60
quantum vitalis natura tetendit in axes,
tantum virtuti pervia terra tuae.
fecisti patriam diversis gentibus unam;
profuit iniustis te dominante capi,
dumque offers victis proprii consortia iuris,   65
urbem fecisti, quod prius orbis erat.
auctores generis Venerem Martemque fatemur,
Aeneadum matrem Romulidumque patrem.
mitigat armatas victrix clementia vires,
convenit in mores nomen utrumque tuos.   70
hinc tibi certandi bona parcendique voluptas:
quos timuit, superat; quos superavit, amat.
inventrix oleae colitur vini que repertor
et qui primus humo pressit aratra puer.
aras Paeoniam meruit medicina per artem,   75
factus et Alcides nobilitate deus:
tu quoque legiferis mundum complexa triumphis,
foedere communi vivere cuncta facis.
te, dea, te celebrat Romanus ubique resessus

pacificoque gerit libera colla iugo. 80
 omnia perpetuos quae servant sidera motus
 nullum viderunt pulchrius imperium.
 quid simile Assyriis conectere contigit armis?
 Medi finitimos condomuere suos;
 magni Parthorum reges Macetumque tyranni 85
 mutua per varias iura dedere vices.
 nec tibi nascenti plures animaeque manusque,
 sed plus consilii iudiciiue fuit.
 iustis bellorum causis nec pace superba
 nobilis ad summas gloria venit opes. 90
 quod regnas minus est quam quod regnare mereris;
 excedis factis grandia fata tuis.

---

percensere labor densis decora alta trophaeis, **2. Glanz der Stadt**
 ut si quis stellas pernumerare velit,
 confunduntque vagos delubra micantia visus: 95
 ipsos crediderim sic habitare deos.
 quid loquar aereo pendentes fornice rivos,
 qua vix imbriferas tolleret Iris aquas;
 hos potius dicas crevisse in sidera montes,
 tale Giganteum Graecia laudat opus. 100
 intercepta tuis conduntur flumina muris,
 consumunt totos celsa lavacra lacus,
 nec minus et propriis celebrantur roscida venis
 totaque nativo moenia fonte sonant;
 frigidus aestivas hinc temperat halitus auras 105
 innocuamque levat purior unda sitim.
 nempe tibi subitus calidarum gurges aquarum
 rupit Tarpeias hoste premente vias.
 si foret aeternus, casum fortasse putarem:
 auxilio fluxit, qui rediturus erat. 110
 quid loquar inclusas inter laquearia silvas,
 vernula quae vario carmine ludit avis!
 vere tuo numquam mulceri desinit annus
 deliciasque tuas victa tuetur hiems.

---

erige crinales lauros seniumque sacri 115
 verticis in virides, Roma, refinge comas; **3. Zeitresistenz und**
 aurea turrigero radient diademata cono **Wiedergeburtshoffnung**
 perpetuosque ignes aureus umbo vomat.
 abscondat tristem deleta iniuria casum,
 contemptus solidet vulnera clausa dolor. 120
 adversis solemne tuis sperare secunda:
 exemplo caeli ditia damna subis.

astrorum flammae renovant occasibus ortus;
 lunam finiri cernis, ut incipiat.
 victoris Brenni non distulit Allia poenam, 125
 Samnis servitio foedera saeva luit,
 post multas Pyrrhum clades superata fugasti,
 flevit successus Hannibal ipse suos.
 quae mergi nequeunt, nixu maiore resurgunt
 exiliuntque imis altius acta vadis; 130
 utque novas vires fax inclinata resumit,
 clarior ex humili sorte superna petis.
 porrige victuras Romana in saecula leges
 solaque fatales non vereare colos,
 quamvis sedecies denis et mille peractis 135
 annus praeterea iam tibi nonus eat.
quae restant, nullis obnoxia tempora metis, *Roma aeterna*
dum stabunt terrae, dum polus astra feret;
illud te reparat, quod cetera regna resolvit:
ordo renascendi est crescere posse malis. 140
 ergo age, sacrilegae tandem cadat hostia gentis,
 submittant trepidi perfida colla Getae.
 ditia pacatae dent vectigalia terrae,
 impleat augustos barbara praeda sinus;
 aeternum tibi Rhenus aret, tibi Nilus inundet 145
 altricemque suam fertilis orbis alat.
 quin et fecundas tibi conferat Africa messes,
 sole suo dives, sed magis imbre tuo.
 interea et Latiis consurgant horrea sulcis
 pinguiaque Hesperio nectare prela fluant. 150
 ipse triumphali redimitus arundine Tibris
 Romuleis famulas usibus aptet aquas
 atque opulenta tibi placidis commercia ripis
 devehat hinc ruris, subvehat inde maris.
 pande, precor, gemino pacatum Castore pontum, 155
 temperet aequoream dux Cytherea viam,
 si non displicui, regerem cum iura Quirini,
 si colui sanctos consuluique patres.
 nam quod nulla meum strinxerunt crimina ferrum,
 non sit praefecti gloria, sed populi. 160
 sive datur patriis vitam componere terris
 sive oculis umquam restituere meis,
 fortunatus agam votoque beatior omni,
 semper digneris si meminisse mei.“

Text 2: Claud. *Hon. VI* 39-52; 520-536 (Ed.: M. Dewar, Oxford 1996)

non alium certe decuit rectoribus orbis
esse larem, nulloque magis se colle potestas 40
aestimat et summi sentit fastigia iuris.
attollens apicem subiectis regia rostris
tot circum delubra uidet tantisque deorum
cingitur excubiis! iuuat infra recta Tonantis
cernere Tarpeia pendentes rupe Gigantas 45
caelatasque fores mediisque uolantia signa
nubibus et densum stipantibus aethera templis
aeraque uestitis numerosa puppe columnis
consita subnixasque iugis inmanibus aedes,
naturam cumulante manu, spoliisque micantes 50
innumeros arcus. acies stupet igne metalli
et circumfuso trepidans obtunditur auro.

[...]

inde salutato libatis Thybride lymphis 520
excipiunt arcus operosaque semita uastis
molibus et quidquid tantae praemittitur urbi.
ac uelut officiis trepidantibus ora puellae
spe propiore tori mater sollertior ornat
adueniente proco uestesque et cingula comit 525
saepe manu uiridique angustat iaspide pectus
substringitque comam gemmis et colla monili
circuit et bacis onerat candentibus aures,
sic oculis placitura tuis insignior auctis
collibus et nota maior se Roma uidendum 530
obtulit. addebant pulchrum noua moenia uultum
audito perfecta recens rumore Getarum,
profecitque opifex decori timor, et, uice mira,
quam pax intulerat bello discussa senectus
erexit subitas turre cinctosque coegit 535
septem continuo montes iuuenescere muro.

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
9. Kollegstunde (15. November 2018)
[U]t imperitos docerem et litteratos convincerem (Sulp. Sev. *chron.* 1, 1, 4):
Die christliche Literatur und ihr Publikum

Texte: 1. Sulp. Sev. *Mart.* praef.; 3, 1-4
2. Sidon. *epist.* 2, 9, 4

Text 1: Sulp. Sev. *Mart.* praef.; 3, 1-4 (Ed.: C. Halm (CSEL 1), Vindobonae 1866)

Seuerus Desiderio fratri karissimo. Ego quidem, frater unanimis, libellum quem de uita sancti Martini scripseram, scheda sua premere et intra domesticos parietes cohibere decreueram, quia, ut sum natura infirmissimus, iudicia humana uitabam, ne, quod fore arbitror, sermo incultior legentibus displiceret omniumque reprehensionis dignissimus iudicaret, qui materiem disertis merito scriptoribus reseruandam inpudens occupassem: 5
sed petenti tibi saepius negare non potui. quid enim esset, quod non amoris tuo uel cum detrimento mei pudoris inpendere? uerumtamen ea tibi fiducia libellum edidi, qua nulli a te prodendum reor, quia id spondesti. sed uereor, ne tu ei ianua sis futurus, et emissus semel reuocari non queat. quod si acciderit et ab aliquibus eum legi uideris, bona uenia id a lectoribus postulabis, ut res potius quam uerba perpendant et aequo animo ferant, si 10
aures eorum uitiosus forsitan sermo perculerit, quia regnum Dei non in eloquentia, sed in fide constat. meminerint etiam, salutem saeculo non ab oratoribus, cum utique, si utile fuisset, id quoque Dominus praestare potuisset, sed a piscatoribus praedicatam esse. ego enim, cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti uiri latere uirtutes, apud me ipse decidi, ut soloecismis non erubescerem: quia nec magnam istarum 15
umquam rerum scientiam contigissem, et si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum id desuetudine tanti temporis perdidissem. sed tamen ne nos maneat tam molesta defensio, suppresso, si tibi uidetur, nomine libellus edatur. quod ut fieri ualeat, titulum frontis erade, ut muta sit pagina et, quod sufficit, loquatur materiam, non loquatur auctorem.

Die eigentliche Lebensbeschreibung wird eröffnet mit Überlegungen zu Nachruhm und zum biographischen Bericht von Taten (1.), schliesslich mit der Erzählung von Martins Geburt in Pannonien in eine Offiziersfamilie. Unter Zwang ergreift er diesen Beruf und übt ihn – obwohl noch ungetauft – wie ein Heiliger im Soldatengewandt aus (2). Eine erste breiter dargestellte Episode, die diesen Lebenswandel zum Ausdruck bringt, ist die berühmte Mantelteilung in Amiens (Mart. 3, 1-4):

3.1. Quodam itaque tempore, cum iam nihil praeter arma et simplicem militiae uestem haberet, media hieme, quae solito asperior inhorruerat, adeo ut plerosque uis algoris extingueret, obuium habet in porta Ambianensium ciuitatis pauperem nudum: qui cum

praetereuntes ut sui misererentur oraret omnesque miserum praeterirent, intellexit uir Deo 5
plenus sibi illum, aliis misericordiam non praestantibus, reseruari. **3.2.** quid tamen ageret?
nihil praeter chlamydem, qua indutus erat, habebat: iam enim reliqua in opus simile con-
sumpserat. arrepto itaque ferro, quo accinctus erat, mediam diuidit partemque eius pauperi
tribuit, reliqua rursus induitur. interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia deformis
esse truncatus habitu uideretur: multi tamen, quibus erat mens sanior, altius gemere, quod 10
nihil simile fecissent, cum utique plus habentes uestire pauperem sine sua nuditate
potuissent. **3.3.** nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, uidit Christum chlamydis
suae, qua pauperem texerat, parte uestitum. intueri diligentissime Dominum uestemque,
quam dederat, iubetur agnoscere. mox ad angelorum circumstantium multitudinem audit
Iesum clara uoce dicentem: Martinus adhuc catechumenus hac me ueste contextit. **3.4.** 15
uere memor Dominus dictorum suorum, qui ante praedixerat: quamdiu fecistis uni ex mi-
nimis istis, mihi fecistis, se in paupere professus est fuisse uestitum: et ad confirmandum
tam boni operis testimonium in eodem se habitu, quem pauper acceperat, est dignatus
ostendere.

Text 2: Sidon. *epist.* 2, 9, 4 (Ed.: A. Loyen, Paris 1970 (Les Belles Lettres))

Huc libri adfatim in promptu (videre te crederes aut grammaticales pluteos aut Athenaei cuneos
aut armaria exstructa bybliopolarum): sic tamen quod, qui inter matronarum cathedras codices
erant, stilus his religiosus inueniebatur, qui uero per subsellia patrumfamilias, hi cothurno La-
tinaris eloquii nobilitabantur; licet quaequam volumina quorumpiam auctorum seruent in causis
disparibus dicendi parilitatem: nam similis scientiae uiri, hinc Augustinus, hinc Varro, hinc
Horatius, hinc Prudentius lectitabantur. Quos inter Adamantius Origenes Turrano Rufino in-
terpretatus sedulo fidei nostrae lectoribus inspiciebatur; pariter et, prout singulis cordi, diversa
censentes sermocinabamur [...].

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
10. Kollegstunde (22. November 2018)
Augustins *civitas Dei*

Texte: 1. Aug. *civ.* 1 *praef.*
2. Aug. *civ.* 14,28

Text 1: Aug. *civ.* 1 *praef.* (Ed.: B. Dombart/A. Kalb, Leipzig/Stuttgart⁵1993 (Teubner))

Gloriosissimam civitatem Dei sive in hoc temporum cursu, cum inter impios peregrinatur ex fide vivens, sive in illa stabilitate sedis aeternae, quam nunc expectat per patientiam, *quoadusque iustitia convertatur in iudicium* [Ps. 93, 15], deinceps adeptura per excellentiam victoria ultima et pace perfecta, hoc opere instituto et mea ad te promissione debito **defendere** adversus eos, qui conditori eius deos suos praeferunt, fili 5
carissime Marcelline, **suscepi, magnum opus et arduum**, sed Deus adiutor noster est. Nam scio quibus viribus opus sit, ut persuadeatur superbis quanta sit virtus humilitatis, qua fit ut omnia terrena cacumina temporali mobilitate nutantia non humano usurpata fastu, sed divina gratia donata celsitudo transcendat. Rex enim et conditor civitatis huius, de qua loqui instituimus, in scriptura populi sui sententiam divinae legis aperuit, qua 10
dictum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* [Prov. 3, 34]. Hoc vero, quod Dei est, superbae quoque animae spiritus inflatus adfectat amatque sibi in laudibus dici:

Parcere subiectis et debellare superbos [Verg. *Aen.* 6,853].

Unde etiam de terrena ciuitate, quae cum dominari adpetit, etsi populi serviant, ipsa ei 15
dominandi libido dominatur, non est praetereundum silentio quidquid dicere suscepti huius operis ratio postulat si facultas datur.

Text 2: Aug. *civ.* 14, 28 (Ed.: B. Dombart/A. Kalb, Leipzig/Stuttgart⁵1993 (Teubner))

[XXVIII] Fecerunt itaque civitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, caelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui. Denique illa in se ipsa, haec in Domino gloriatur. Illa enim quaerit ab hominibus gloriam; huic autem Deus conscientiae testis maxima est gloria. Illa in gloria sua exaltat caput suum; haec dicit Deo suo: *Gloria mea et exaltans caput meum* [Ps. 3, 4]. Illi in principibus eius vel in eis 5
quas subiugat nationibus dominandi libido dominatur; in hac serviunt invicem in caritate et praepositi consulendo et subditi obtemperando. Illa in suis potentibus diligit virtutem suam; haec dicit Deo suo: *Diligam te, Domine, virtus mea* [Ps. 17, 2]. Ideoque in illa sapientes eius secundum hominem viventes aut corporis aut animi sui bona aut utriusque sectati sunt, aut qui potuerunt cognoscere Deum, *non ut Deum honoraverunt aut gratias 10
egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum; dicentes se esse sapientes* (id est dominante sibi superbia in sua sapientia sese

extollentes) *stulti facti sunt et inmutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et uolucrum et quadrupedum et serpentium* (ad huiusce modi enim simulacra adoranda uel duces populorum vel sectatores fuerunt), *et coluerunt* 15 *atque seruiuerunt creaturae potius quam Creatori, qui est benedictus in saecula* [Rom. 1, 21f.]; in hac autem nulla est hominis sapientia nisi pietas, qua recte colitur verus Deus, id expectans praemium in societate sanctorum non solum hominum, verum etiam angelorum, *ut sit Deus omnia in omnibus* [Cor. 15, 28].

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
11. Kollegstunde (29. November 2018)
Augustin und die christliche Gelehrsamkeit

Texte: 1. Aug. *doctr. christ.* 4, 18, 35; 4, 19, 38
2. Cic. *orat.* 69; 100

Text 1: Aug. *doctr. christ.* 4, 18, 35; 4, 19, 38 (Ed.: M. Moreau, Paris 1997 (Bibliothèque Augustinienne))

XVIII, 35. Haec autem tria ille, sicut ab eo dicta sunt, in causis forensibus posset ostendere, non autem <in nostris>, hoc est in ecclesiasticis quaestionibus, in quibus huius quem uolumus informare, sermo uersatur. In illis enim ea parua dicuntur ubi de rebus pecuniariis iudicandum est, ea magna ubi de salute ac de capite hominum ea uero, ubi nihil horum iudicandum est nihilque agitur, ut agat siue decernat, sed tantummodo ut delectetur auditor, inter utrumque quasi media et ob hoc modica, hoc est moderata dixerunt. Modicis enim modus nomen imposuit; nam modica pro paruis abusive, non proprie dicimus. 5

In istis autem nostris, quandoquidem omnia, maxime quae de loco superiore populis dicimus, ad hominum salutem nec temporariam, sed aeternam referre debemus, ubi etiam cauendus est aeternus interitus, omnia sunt magna quae dicimus, usque adeo ut nec de ipsis pecuniariis rebus uel acquirendis uel amittendis parua uideri debeant, quae doctor ecclesiasticus dicit, siue sit illa magna siue parua pecunia. Neque enim parua est iustitia, quam profecto et in parua pecunia custodire debemus, dicente Domino: *Qui in minimo fidelis est, et in magno fidelis est* [Luc. 16, 10]. Quod ergo minimum est, minimum est, sed in minimo fidelem esse magnum est. Nam sicut ratio rotunditatis, id est ut a puncto medio omnes lineae pares in extrema ducantur, eadem est in magno disco quae in nummulo exiguo; ita ubi parua iuste geruntur, non minuitur iustitiae magnitudo. 10 15

XIX, 38. Et tamen cum doctor iste debeat rerum dictor esse magnarum, non semper eas debet granditer dicere, sed submisse cum aliquid docetur; temperate, cum aliquid uituperatur siue laudatur; cum uero aliquid agendum est et ad eos loquimur qui hoc agere debent nec tamen uolunt, tunc ea quae magna sunt dicenda sunt granditer et ad flectendos animos congruenter. Et aliquando de una eademque re magna et submisse dicitur, si docetur, et temperate, si praedicatur, et granditer, si auersus inde animus, ut conuertatur, impellitur. Quid enim Deo ipso maius est? Numquid ideo non discitur? Aut qui docet unitatem Trinitatis, debet nisi submissa disputatione agere, ut res ad dignoscendum difficilis, quantum datur, possit intelligi? Numquid hic ornamenta, et non documenta quaeruntur? Numquid ut aliquid agat est flectendus auditor et non potius ut discat instruendus? Porro cum laudatur Deus siue de se ipso siue de operibus suis, quanta facies pulchrae ac splendidae dictionis oboritur ei qui potest, quantum potest, laudare quem nemo conuenienter laudat, nemo quomodocumque non laudat! At si non 20 25 30

colatur aut cum illo uel etiam prae illo colantur idola siue daemona siue quaecumque creatura, quantum hoc malum sit atque ut ab hoc malo auertantur homines, debet utique granditer dici.

Text 2: Cic. *orat.* 69; 100 (Ed.: B. Kytzler, München/Zürich ³1988 (Tusculum))

69. Erit igitur eloquens – hunc enim auctore Antonio quaerimus – is, qui in foro causisque civilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriae; nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi: subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo; in quo uno vis omnis oratoris est.

100. Tenemus igitur, Brute, quem quaerimus, sed animo; nam manu si prehendissem, ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, ut se dimitterem. sed inventus profecto est ille eloquens, quem numquam vidit Antonius. quis est igitur is? complectar brevi, disseram pluribus. is est enim eloquens, qui et humilia subtiliter et magna graviter et mediocria temperate potest dicere.

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
12. Kollegstunde (06. Dezember 2018)
Barbaren in den Köpfen? Vom *sermo rusticus* zur *rusticitas*

- Texte:** 1. Hier. *epist.* 22,29-30
2. [Athanasius], *Vita Antonii* 77 (*versio latina anonyma*)
3. Sidon. *epist.* 7,9,1-4
4. Caesar. *serm.* 1,20

Text 1: Hier. *epist.* 22,29-30 (Ed.: F. A. Wright, London ⁶1991 (Loeb))

29. [...] Adeo illis adulterium etiam linguae placet. ‚Quae enim communicatio luci ad tenebras, qui consensus Christo cum Belial?‘ [2. Cor. 6, 14]. Quid facit cum psalterio Horatius? cum evangeliiis Maro? cum apostolo Cicero? Nonne scandalizatur frater, si te viderit in idolio recumbentem? Et licet ‚omnia munda mundis et nihil reiциendum sit, quod cum gratiarum actione percipitur,‘ tamen simul bibere non debemus calicem Christi et calicem daemoniorum. Referam tibi meae infelicitatis historiam. 5

30. Cum ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis et, quod his difficilius est, consuetudine lautioris cibi propter caelorum me regna castrassem et Hierosolymam militaturus pergerem, bybliotheca, quam mihi Romae summo studio ac labore confeceram, carere omnino non poteram. Itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam; post noctium crebras vigilias, post lacrimas, quas mihi praeteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manibus. Si quando in memet reversus prophetam legere coepissem, sermo horrebat incultus, et quia lumen caecis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. Dum ita me antiquus serpens inluderet, in media ferme quadragesima medullis infusa febris corpus invasit exhaustum et sine ulla requie – quod dictu quoque incredibile sit – sic infelicia membra depasta est, ut ossibus vix haererem. 10 15

Interim parabantur exequiae et vitalis animae calor toto frigescente iam corpore in solo tam tepente pectusculo palpitabat, cum subito raptus in spiritu ad tribunal iudicis pertrahor, ubi tantum luminis et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut proiectus in terram sursum aspicere non auderem. Interrogatus conditionem Christianum me esse respondi: et ille, qui residebat, ‚Mentiris,‘ ait, ‚Ciceronianus es, non Christianus; ‚ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum‘ [Matth. 6, 21].‘ Ilico obmutui et inter verbera – nam caedi me iusserat– conscientiae magis igne torquebar illum mecum versiculum reputans: ‚In inferno autem quis confitebitur tibi‘ [Ps. 6, 6]? Clamare tamen coepi et heiulans dicere: ‚Miserere mei, domine, miserere mei.‘ Haec vox inter flagella resonabat. Tandem ad praesidentis genua provoluti, qui adstiterant, precabantur, ut veniam tribueret adolescentiae, ut errori locum poenitentiae commodaret exacturus deinde cruciatum, si gentilium litterarum libros aliquando legissem. Ego, qui in tanto constrictus articulo vellem etiam maiora promittere, deiurare coepi et nomen eius 20 25 30

obtestans dicere, „Domine, si umquam habuero codices saeculares, si legero, te negavi.

In haec sacramenti verba dimissus revertor ad superos et mirantibus omnibus oculos 35
aperio tanto lacrimarum imbre perfusus, ut etiam incredulis fidem facerent ex dolore.
Nec vero sopor ille fuerat aut vana somnia, quibus saepe deludimur. Teste est tribunal,
ante quod iacui, iudicium teste est, quod timui – ita mihi nunquam contingat talem
incidere quaestionem! – liventes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post
somnum et tanto dehinc studio divina legisse, quanto mortalia ante non legeram. 40

Text 2: [Athanasius], *Vita Antonii* 77 (*versio latina anonyma*)

(Ed.: C. Mohrmann et al., *Vita di Antonio*, 1974 (Scrittori Greci e Latini))

77. 1. Et illi audientes haesitabant et convertebant se huc atque illuc: quod videns
Antonius subrisit, et iterum dixit per interpretem: „Ista quidem quae dixi manifestam
exprobationem habent. 2. Sed quia vos magis sermonibus quasi probabilibus ratione
incumbitis, et hanc habentes artem vultis et nos Deum non posse colere nisi per
sermonum probationem probaverimus culturam nostram, dicite mihi prius. 3. Res, ipsa 5
maxime Dei scientia, quomodo manifestantur, per sermonum probationem, aut per
operationem fidei? Et quid est antiquius, fides quae per operationem est, aut probatio
per sermones?’ 4. At illi fidem per operationem dixerunt maiorem esse, et haec est vera
scientia. Et Antonius dixit illis: „Bene dixistis. Etenim fides de intimis est animi. [de]
Dialectica vero artem initium habet eorum qui composuerunt eam. 5. Ergo quibus inest 10
fides quae per operationem est, his non est opus, necessaria est illis, immo superflua
est probatio quae fit per sermones. 6. Quod enim per fidem intelligimus, hoc vos per
sermones temptastis disputare, impossibile facientes. Saepius enim ea quae intelligimus
exponere non possumus, unde apparet quia melior est et firmior est fides quam per
operationem habemus, quam sophisticum syllogismi vestri.

Text 3: Sidon. *epist.* 7,9,1-4 (Ed.: A. Loyen, Paris 1970 (Les Belles Lettres))

1. Desiderio spiritualium lectionum, quarum tibi tam per authenticos quam per
disputatores bibliotheca fidei catholicae perfamiliaris est, etiam illa, quae maxime
tuarum scilicet aurium minime digna sunt occupare censuram, noscere cupis; siquidem
iniungis, ut orationem, quam uideor ad plebem Biturigis in ecclesia sermocinatus, tibi
dirigam; cui non rhetorica partitio, non oratoriae machinae, non grammaticales figurae 5
congruentem decorem disciplinamque suppeditauerunt. 2. Neque enim illic, ut exacte
perorantibus mos est, aut pondera historica aut poetica schemata scintillasue
controuersalium clausularum libuit aptari. Nam cum me partium seditiones studia
uarietates in diuersa raptarent, sic dictandi mihi materiam suggerebat iniuria, quod
tempus occupatio subtrahebat. Etenim tanta erat turba competitorum, ut cathedrae unius 10
numerosissimos candidatos nec duo recipere scamna potuissent. Omnes placebant sibi,
omnes omnibus displicebant. 3. Neque ualuissemus aliquid in commune consulere, nisi
iudicii sui faciens plebs lenita iacturam sacerdotali se potius iudicio subdidisset,
presbyterorum sane paucis angulatim fringultientibus, porro autem palam ne

mussitantibus quidem, quia plerique non minus suum quam reliquos ordines 15
pertimescebant. Igitur, dum publice totos singuli cauent, factum est, ut omnes non
aspernanter audirent quod deinceps ambienter exponerent. 4. Itaque paginam sume
subditis uoluminibus adiunctam, quam duabus uigiliis unius noctis aestivae Christo teste
dictatam plurimum uereor ne ipsi amplius lectioni, quae hoc de se probat, quam mihi
credas. Memor nostri esse dignare, domine papa.

Text 4: Caesar. *serm.* 1,20 (Ed.: M.-J. Delage, Paris 1971 (Sources Chrétiennes))

20. Sed dicit aliquis: ‚Memoria mihi deest, et eloquentiam ad proferendum verbum Dei
non habeo.‘ Timeo, piissimi domini, ne forte nos non possit ista excusatio in illo
tremendo iudicio defensare, qui optime novimus Dominum nostrum non scolasticos
vel rhetores, sed piscatores sine litteris et ovium custodes, pauperes utique et ignobiles,
ad praedicandum verbum Domini praelegisse. Unde etiam si sit in aliquo sacerdote 5
pulchra et exuberans eloquentia saecularis, sicut iam supra suggesti, satis incongruum
est, si ita voluerit in ecclesia loqui, ut admonitio eius non ad totum, sicut expedit,
dominicum gregem, sed vix ad paucos possit scolasticos sermo pervenire. Unde magis
(19) simplici et pedestri sermone, quem totus populus capere possit, debent domini mei
sacerdotes populis praedicare, implentes illud quod Apostulus ait: ‚Omnibus omnia 10
factus sum, ut omnes lucrifacerem‘ [1. Cor. 9, 22], secundum beati Hieronymi
sanctum et salubre consilium, quo ait: ‚Sacerdote, inquit, praedicante, oportet ut magis
gemitus suscitentur quam plausus.‘

Etiam et hoc diligenter attendat sanctitas vestra, quia non sine grandi tremore cogitare
vel considerare debemus, quod in evangelio ‚sal terrae‘ [Matth. 5, 5] appellari 15
meruimus. Quid enim in sale, nisi doctrina sacerdotum, quid vero in terra, nisi
commissus eis populus debet intellegi? Et ideo, quantum possumus, cum Dei adiutorio
laborare debemus, ne forte, si sal ovibus Christi, id est doctrinam, nimium terrenis
occupationibus impediti subtrahimus, quod divina pietas non permittat, infatuatum sal
esse mereamur. Etiam et illud non sine grandi metu cogitandum est, quod sal 20
infatuatum non dixit in campis aut in hortis proici, ubi putefacta et sterilis terra solet
condiri, sed nullis usibus profuturum in plateis proiectum indignorum pedibus
conculcari. Cui sententiae prope similis est illa, ubi legimus: ‚Si homo in hominem
peccaverit, orabit pro eo sacerdos. Si autem sacerdos peccaverit, quis et orabit pro eo?
(1. Rg 2, 25)‘

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
13. Kollegstunde (13. Dezember 2018)
Schreiben am Barbarenhof? Boethius und Cassiodor

Texte: 1. Boeth. *cons.* 1 m. 1; pr. 1
2. Cassiod. *var. praef.*
3. Cassiod. *inst.* 1 *praef.* 1

Text 1: Boeth. *cons.* 1 m. 1; pr. 1 (Ed.: C. Moreschini, München/Leipzig 2000 (Teubner))

I. Carmina qui quondam studio florente peregi,
flebilis heu maestos cogor inire modos.
Ecce mihi lacerae dictant scribenda Camenae
et veris elegi fletibus ora rigant.
Has saltem nullus potuit pervincere terror 5
ne nostrum comites prosequerentur iter.
Gloria felicis olim viridisque iuventae,
solantur maesti nunc mea fata senis.
Venit enim properata malis inopina senectus
et dolor aetatem iussit inesse suam. 10
Intempestivi funduntur vertice cani
et tremit effeto corpore laxa cutis.
Mors hominum felix, quae se nec dulcibus annis
inserit et maestis saepe vocata venit.
Eheu, quam surda miseros avertitur aure 15
et flentes oculos claudere saeva negat!
Dum levibus male fida bonis fortuna faveret
paene caput tristis merserat hora meum:
nunc quia fallacem mutavit nubila vultum
protrahit ingratas impia vita moras. 20
Quid me felicem totiens iactastis, amici?
Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

I. 1. Haec dum mecum tacitus ipse reputarem querimoniamque lacrimabilem stili *Auftritt d.*
officio signarem adstitisse mihi supra verticem visa est mulier reverendi *philosophia*
admodum vultus, oculis ardentibus et ultra communem hominum valentiam
perspicacibus, colore vivido atque inexhausti vigoris, quamvis ita aevi plena foret
ut nullo modo nostrae crederetur aetatis, statura discretionis ambiguae. 2. Nam 5
nunc quidem ad communem sese hominum mensuram cohibebat, nunc vero
pulsare caelum summi verticis cacumine videbatur; quae cum altius caput
extulisset, ipsum etiam caelum penetrabat respicientiumque hominum
frustrabatur intuitum. 3. Vestes erant tenuissimis filis subtili artificio indissolubili
materia perfectae, quas, uti post eadem prodente cognovi, suis manibus ipsa 10

texuerat; quarum speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo quaedam
 neglectae vetustatis obduxerat. 4. Harum in extremo margine Π graecum, in
 supremo vero Θ legebatur intextum atque in utrasque litteras in scalarum modum
 gradus quidam insigniti videbantur, quibus ab inferiore ad superius elementum
 esset ascensus. 5. Eandem tamen vestem violentorum quorundam sciderant 15
 manus et particulas quas quisque potuit abstulerant. 6. Et dextra quidem eius
 libellos, sceptrum vero sinistra gestabat. 7. Quae ubi poeticas Musas vidit nostro
 assistentes toro fletibusque meis verba dictantes, commota paulisper ac torvis
 inflammata luminibus: 8. Quis, inquit, has scenicas meretriculas ad hunc aegrum
 permisit accedere, quae dolores eius non modo nullis remediis foverent, verum 20
 dulcibus insuper alerent venenis? 9. Hae sunt enim quae infructuosis affectuum
 spinis uberem fructibus rationis segetem necant hominumque mentes
 adsuefaciunt morbo, non liberant. 10. At si quem profanum, uti vulgo solitum
 vobis, blanditiae vestrae detraherent, minus moleste ferendum putarem: nihil
 quippe in eo nostrae operae laederentur; hunc vero Eleaticis atque Academicis 25
 studiis innutritum... 11. Sed abite potius, Sirenes usque in exitium dulces,
 meisque eum Musis curandum sanandumque relinquite! 12. His ille chorus
 increpitus deiecit humi maestior vultum confessusque rubore verecundiam limen
 tristis excessit. 13. At ego, cuius acies lacrimis mersa caligaret nec dinoscere
 possem quaenam haec esset mulier tam imperiosae auctoritatis, obstupui visuque 30
 in terram defixo quidnam deinceps esset actura expectare tacitus coepi. 14. Tum
 illa propius accedens in extrema lectuli mei parte csesedit meumque intuens
 vultum luctu gravem atque in humum maerore deiectum, his versibus de nostrae
 mentis perturbatione conquesta est:

Text 2: Cassiod. *var. praef.* (Ed.: Å. J. Fridh, Turnhout 1973 (CCSL XCVI))

1. Cum disertorum gratiam aut communibus fabulis aut gratuitis beneficiis, nullis tamen
 ueris meritis collegissem, dicta mea, quae in honoribus saepe positus pro explicanda
 negotiorum qualitate profuderam, in unum corpus redigere suadebant, ut uentura
 posteritas et laborum meorum molestias, quas pro generalitatis commodo sustinebam, et
 sinceris conscientiae inemptam dinosceret actionem. [...] 5

15. **Librorum uero titulum, operis indicem, causarum praeconem, totius orationis
 breuissimam uocem, uariarum nomine praenotauit, quia necesse nobis fuit stilum
 non unum sumere, qui personas uarias suscepimus ammonere. Aliter enim multa
 lectione satiatis, aliter mediocri gustatione suspensis, aliter a litterarum sapore
 ieiunis persuasionis causa loquendum est, ut interdum genus sit peritiae uitare** 10
quod doctis placeat. 16. Proinde maiorum pulchra definitio est sic apte dicere, ut
audientibus possis concepta uota suadere. Neque enim tria genera dicendi in cassum
prudens definiuit antiquitas: humile, quod communione ipsa serpere uideatur: medium,
quod nec magnitudine tumescit nec paruitate tenuatur, sed inter utrumque positum,
propria uenustate ditatum suis finibus continetur: tertium genus, quod ad summum 15
apicem disputationis exquisitis sensibus eleuatur: uidelicet, ut uarietas personarum

congruum sortiretur eloquium et, licet ab uno pectore proflueret, diuersis tamen alueis emanaret, quando nullus eloquentis obtinet nomen, nisi qui trina ista uirtute succinctus causis emergentibus uiriliter est paratus. 17. Huc accedit, quod modo regibus, modo potestatibus aulicis, modo loqui uideamur humillimis, quibus alia contigit sub festinatione profundere, alia uero licuit cogitata proferre, ut merito uariarum dicatur, quod tanta diuersitate conficitur. Sed utinam, sicut ista regulis accepisse probamur antiquis, ita eadem promissae resignent merita dictionis. 18. Quapropter humile de nobis uerecunde promittimus: mediocre non improbe pollicemur: summum uero, quod propter nobilitatem sui est in edita dictione constitutum, nos attigisse non credimus. Verum tamen sileant praesumptiones illicitae, qui legendi sumus. Incongruo namque nostras de nobis disputationes ingerimus, qui uestra potius iudicia sustinemus. 20 25

Text 3: Cassiod. *inst. 1 praef. 1* (Ed.: R. A. B. Mynors, Oxford³1963)

1. Cum studia saecularium litterarum magno desiderio fervere cognoscerem, ita ut multa pars hominum per ipsa se mundi prudentiam crederet adipisci, gravissimo sum, fateor, dolore permotus ut Scripturis divinis magistri publici deessent, cum mundani auctores celeberrima procul dubio traditione pollerent. nisus sum cum beatissimo Agapito papa urbis Romae ut, sicut apud Alexandriam multo tempore fuisse traditur institutum, nunc etiam in Nisibi civitate Syrorum Hebreis sedulo fertur exponi, collatis expensis in urbe Romana professos doctores scholae potius acciperent Christianae, unde et anima susciperet aeternam salutem et casto atque purissimo eloquio fidelium lingua comeretur. 5
sed cum per bella ferventia et turbulenta nimis in Italico regno certamina desiderium meum nullatenus valuisset impleri, quoniam non habet locum res pacis temporibus inquietis, ad hoc divina caritate probor esse compulsus, ut ad vicem magistri 10
introductorios vobis libros istos Domino praestante conficerem; per quos, sicut aestimo, et Scripturarum divinarum series et saecularium litterarum compendiosa notitia Domini munere panderetur, minus fortasse disertos, quoniam in eis non affectata eloquentia sed 15
relatio necessaria reperitur; utilitas vero inesse magna cognoscitur, quando per eos discitur unde et salus animae et saecularis eruditio provenire monstratur. in quibus non propriam doctrinam sed priscorum dicta commendo, quae posteris laudare fas est et praedicare gloriosum, quoniam quicquid de priscis sub laude Domini dicitur, odiosa iactantia non putatur. huc accedit quod magistrum gravem pateris, si frequenter interrogas; ad istos autem quotiens redire volueris, nulla asperitate morderis.

Prof. Dr. Ulrich Eigler
Vorlesung HS 18
Einführung in die Literatur der Spätantike
14. Kollegstunde (20. Dezember 2018)
Klausursitzung und Abschluss-Vorlesung

10:15 bis 11:00 Uhr: Klausur

11:15 bis 12:00 Uhr: Abschluss-Vorlesung